

A KULTÚRA JÖVŐRE NYÍLÓ KAPU-STÁCIÓI

(REFLEXIÓK T. KISS TAMÁS ÉS TIBORI TIMEA KÖNYVÉHEZ)

Az egyetemi és főiskolai andragógiai képzés hullámvölgybe zuhanásának időszakát éljük napjainkban. A felnőttnevelés¹⁹⁷ tudományos szervezetei elbizonytalanodtak, elviselik a világgazdasági kényszerek nyomását, az Európai Unió deklarációinak teljesítésének sikertelenségeit, a hazai gazdasági mozgásteret beszűkülését, a tudományos kutatások új súlypontozását, a tudományterületek támogatottságának újraelosztását. A felnőttképzés praxisának szereplői: egyesületek, alapítványok, népfőiskolák, az állami felnőttképző intézmények – közöttük is a lokális közösségi tereket biztosító intézmények – és magánvállalkozások szükségszerűen keresik, a jobbak újrafogalmazzák társadalmi szerepüket, küldetésüket. A nemzetépítő stratégiánk mintha kevésbé számolna a hazánkban – az összehasonlítható andragógia kutatói szerint – több, mint kétszáz éves felnőttneveléssel, de legalább az 57 éves illegitim andragógusképzéssel, a rejtőzködő andragógiai szemlélet meggyökeresedésével a köz művelődése gyakorlatában.

Ebben a folytonosan átrendeződő, bizonytalan környezetben mindig üdítő élményt, kapaszkodót, támpontot ad a felnőttnevelés/andragógia (andragológia) tudományos szakterületén megjelenő egy-egy új könyv, amely az érintett magyar tudományterületet európai összefüggésbe képes emelni. Ilyen kötetnek számít T. Kiss Tamás és Tibori Timea „Kultúrkapuk” című közös munkája, amely a Belvedere Kiadó gondozásában jelent meg Szegeden 2013-ban.

Meghökkenítő és értelmezésre kényszerít a cím. A „kapu” szavunk a magyar alapszóinkcsünkhöz tartozik, amelynek szótövérről nem kopott le a véghangzó. A „Kultúrkapuk” birtokosjelzős változatát a tudományos szakirodalom eddig nem használta, újdonsága ebben is rejlik. A „kapu” fogalom tartalmát többféleképpen lehet kibontani. Gondolkozhatunk úgy, ahogy A. Gergely András az Előszóban, amikor a nagybetűs „Kultúra kapuja” kifejezést használja, s a kapu a szakrális és a profán világ elválasztója, amely előtt a „tudásterhet” mintegy kegyeletlen áldozatként átadják „közösségi adományként”.

197 A szerző a felnőttnevelés fogalmát a debreceni Durkó-iskola, a holland Ten Have, Bastian van Gent, Ger van Enckevort szisztemája szerint értelmezi.

A kötet több tanulmányát korábbról ismerve, elolvasva az újabbakat, más jelentést tulajdonítok a címnek: A kapu szabályozott átjárás két eltérő tartalmú világ között, amely az oda- és visszalépést is magába foglalhatja, de az átlépés visszafordíthatatlanná is válhat. Titokzatos, az új történesek kezdeté, átjáró időben, térben, minőségben. Összeköt, elválaszt, kizár és bezár, hív és távol tart. Bartók „A Kékszakkallú herceg vára” hét kapuja jut eszünkbe, amely mögött mindig új és borzongató titkok tárulnak fel, míg a főhős, Judit a hetedik kapu titkának részévé nem válik. Dsida Jenő „A kapu előtt” című szép versében ugyancsak a titokra, a másik oldal ismeretlenségére döbben rá, arra, hogy a kapu nem mindenki számára nyitott.

„Kedvesem, szegény kedvesem! Nézd ez a kapu. Sötét, mint a gondolat, erős, mint az örökkévalóság. Ezen kellett volna bejutnunk, ha nem kapok sebet.”

János Evangéliumában így olvashatjuk Jézus szavait: „Én vagyok a világ világossága: aki engem követ, nem jár sötétségben, hanem övé az élet világossága”,¹⁹⁸ majd a jó pásztor parabolájában így folytatja: „Én vagyok az ajtó: ha valaki rajtam át megy be, az biztonságban lesz, az bejár és kijár, és legelőt talál”.¹⁹⁹ A szerzőink nem a Bibliát olvasgatva jutottak el a címadásig, viszont a keresztény kultúrában az ajtó, a kapu fogalmának mély konnotatív jelentése van, a szerzőink a jelentés egy-egy dimenzióját fedezték fel. A „Kultúrkapuk” címadása utal politikai-kulturális makrofolyamatokra, amelyek változásokat hoztak a dualizmus korától napjainkig. Rákényszerülve a kapuk jellemzőinek leegyszerűsítésére, akár meg is jelölhetjük a kapukat: sokkultúrájú demokrácia-ígéret kapuja; konzervatív-nemzeti-keresztény kapu; a szocialista kultúra kapuja; a polgári demokrácia kapuja. Az első nagy fejezet négy tanulmánya T. Kiss Tamás tollából származik, s félreérthetetlenül diakron rendszere a művelődéstörténeti-művelődéspolitikai folyamatok egy-egy markáns pillérét, új kulturális rendszerek kapuját jelöli ki. A kultúrtörténeti folya-

198 János Evangéliuma 8.12.

199 János Evangéliuma 10.9.

matok elemzésében is kiváló tudós-tanár számtalan tanulmányában és könyvében a „pillérek” közötti részletesen kimunkált „hídelemeket”, összekötő kapcsokat, láncokat is tudományos pontossággal szerkesztette meg.

Jó példa erre a dualizmus kori Magyarországon az analfabetizmus felszámolására indított heroikus küzdelem elemzése, amelynek hősei, a „kultúrkapu” építői, Eötvös József, Türr István, Irányi Dániel, Körösi Henrik és mások eltérő politikai nézettel, de az ügy iránt elkötelezetten – sokféle európai országból nyert tapasztalatok és a hazai helyzet ismeretében együtt cselekednek. Erről országos képet kapunk, amelyet szakirodalmi kutatások gazdagon támasztanak alá. Akár mára is aktuális lehet Türr István 1903-ban készült feljegyzésének néhány sora: „... csak kevesen értették meg, s azon kevesek nagy része is már kidőlt immár a zászló alól, ...az új erőket pedig megnyerni a mai közönyös és elanyagiasodott korunkban már alig sikerül, holott soha nem volt nagyobb szükség a mi munkánkra”.²⁰⁰ Keserű, a lehetőségek kihasználásának hiányát kárhóztató szavak ezek, a társadalmi fejlődés és társadalmi tudás formálódásának lassúságára, a jövőorientált politikai-gazdasági lépéseket fel nem ismerő értelmiség és politikai vezetés rövidlátására utal. Jó lenne hinni, hogy a mai felnőttnevelésben (1989–2013) kialakult tudássztrádák, országutak, kocsit utak, ösvények és csapások egy és helyes irányba vezetnek, s szolgálják a magyar gazdasági, politikai, kulturális autonómiák megerősödését.

A részletező-elemző-bizonyító talentumai ebben a kötetben, más munkáiban is megfigyelhetők éppúgy, mint a tények vizsgálatából származó nagyívű összefüggések feltárása. Alighanem T. Kiss Tamás – Maróti Andor és Durkó Mátyás mellett – a felnőttnevelés elméletének, történetének, módszertanának legtermékenyebb tudományos publicistája, akinek műveit a felsőoktatás tanárai és diákjai, a magyar és európai felnőttnevelés szakemberei is ismerik. Emiatt is nem szorul magyarázatra, hogy mi történik a két kultúrkapu közötti időben, inkább figyelünk a kultúrkapu pregnáns jellemzőire, a szerzőtől megszokott újabb összefüggések, tanulságok, felfedezések, izgalmas tudományos kalandok megértésére. Minden új könyvében, írásaiban a korábbi tudós-önmagát túllépni tudó, újat találó, innovatív,

200 Magyar Országos Levéltár, Türr-iratok, 2433. Idézi T. Kiss Tamás: Az analfabetizmus. A dualizmus kori Magyarország kulturális/politikai problémája. In T. Kiss Tamás – Tibori Tímea: *Kultúrkapuk*. Belvedere, Szeged, 2013:17.

a kutatás izgalmaival átadni tudó személyiség, ezért is van számtalan olvasója. Vitatkozok azzal, hogy a vizsgált kötet valamiféle „nagy összefoglaló” lenne egy pálya végén, inkább – A. Gergely Andrással egyetértve – „zenei hangoltságú duo concertante” virtuóz két aktora szokatlan teljesítménye.

Némi empátiával felfedezhetjük a kötet másik célját: a szerzők felelősséget vállalnak Európában és a világon már szárbá szökő, hazánkban új, épp hogy gyökeret eresztett tudomány továbbfejlesztéséért, amelyre a mai Magyarországnak szüksége van és lesz. Az andragógiát „mívelők” elhallgatása, az apátia, a tudományos szélcsend idején szólal meg a „duó”, s akként figyelmeztet, miként Tompa Mihály „A madár fiaihoz” című versében egykoron:

*„Zivatar volt; – feldult berkeinken
Enyhe, árnyas rejtek nem fogad;
S ti hallgattok? elkészültök innen,
Itt hagynátok bús anyátokat!
Más berekben másképp szól az ének,
Ott nem értik a ti nyelvetek...
Pusztá bár, az otthonos vidéknek,
Fiaim, csak énekeljete!”*

Az „Értékközvetítés(ről)” című fejezet a mezo-szintű kapukat nyitja meg. Itt kisebbek a kapuk, más a jelentésük, s az öt újabb kapu más jelzéseket visel, szűkebb szakmacsoport számára – andragógus szakemberek és művelődésszociológusok (kultúrszociológusok) részére nyílik-csukódik. A „kultúrszociológus” kifejezés jól alliterál a „Kultúrkapuk” címmel, mégis esetlennek, idegennek vélhetjük, pedig korántsem az. Mannheim Károly hatvan évvel ezelőtt már használta az idegennek tűnő szóösszetételt, amikor a szociológia társadalmi funkcióit meghatározta: „A kultúrszociológia abban különbözik a szaktudományok társadalomtanaitól, hogy nem egy-egy meghatározott területet vonatkoztat a társadalmi folyamatra, hanem a társadalom életével kapcsolatban a kulturális területek összességét veszi szemügyre. ...A kultúrszociológia... azokat a történéssorozatokat, amelyeket a szellemtörténeti szaktudományok, valamint a közgazdaság- és társadalomtörténet szerteszakítottak, szintézisbe meri foglalni”.²⁰¹ Mindkét szerző a manheimi értelemben vett kultúrszociológus, akik a valóság jelenségeit több dimenzióban szemlélik és rendszerkapcsolataikban értelmezik. A „duó”-allegóriát tovább visszük, abban férfi és nő szerepel egy zenemű előadásában, vagy hegedűk duójára gondolha-

201 Karl Mannheim 1945 *A jelenkori szociológia feladatai*. Budapest, 15. p.

tunk. A kötetben a női duó-tag elsősorban szociológus, majd kultúrszociológus, művelődéstörténész, andragógus, a duó másik tagja andragógus, művelődéstörténész, kultúrszociológus, mindkét ember tudástárában más hangsúlyok képződtek, s a két tudástár együtt rendeződik harmóniába a prezentált tudásanyagban.

Az „Értékközvetítés(ről)” szülő, öt tanulmányt magába foglaló nagy fejezet mezosztintú kapuit kinyitva a neveléstudomány részeként számon tartott felnőttnevelés filogenézisének folyamatát fedezhetjük fel, s rácsodálkozhatunk a kezdettől, 1956 ősztől az ezredforduló környékén történt változásokra, a velünk együtt élő andragógiatörténet aktorainak küzdelmeire. Különösen izgalmas a felsőoktatásban a közművelődés–andragógia képzés paradigmáinak váltása, amelynek cselekvő részvevőit, belső folyamatait T. Kiss Tamás – maga is annak részese – jól ismerte, így hiteles információt kapunk az egyetemi és főiskolai művelődésszervező, művelődési és felnőttképzési menedzser, andragógus képzés offenzívájáról.

Nagy ívű összefüggéseket vázolt fel az apró, bizonyító erejű tények összefüggésekké, szabályokká, törvényekké építésével a szerzőpáros. A felnőttnevelés „nagy öregje” és 1956-ban az egyetemi népművelés szak alapítója (Durkó Mátyás) közvetlen tudományos és élethelyzetének apró mozaikjai kerülnek elénk oly szemléletesen, hogy magunk előtt láthatjuk a „mestert” szűk tanszékvezetői szobájában, az asztala mögött, mi pedig ott kucorgunk az asztal előtti haragoszöld színű, kibírhatatlanul tapadó műanyag fotelek egyikén, vagy tágas otthoni dolgozószobájában vagyunk kihűlő kávésbögrét szorongatva, a professzor sokszorosán összetett, kérelhetetlen logikával felépített mondatát még kávéivással sem szakíthatjuk meg. Megismerjük Durkó kálvinista-karácsonyista-szocialista Via Dolorosa-jának stációit, amely út mégsem végződött a Kópönyák hegyén. Kellene egy kötet, hogy a ma még élő első tanítványai „Ím így szóla Durkó” kötetet is összeállítsák, hogy a történetekből az igazi Durkó-arc formálódjon meg.

Kevesen tudják, milyen súlyos lelkiismereti kérdés volt Durkó számára az 1956-os forradalom és szabadságharc utólagos megítélése, amelynek epizód szereplője volt csupán, de a megtorlás őt is elérte. Filep Tibor író „A politikai rendőrség Hajdú-Biharban 1957 és 1989 között” című munkáját megvásároltam, s abban Durkóra vonatkozó anyagokat találtam. Durkó Mátyást a politikai rendőrség beidézte, kihallgatta, s rá akarták venni, hogy

ügynökük legyen. Fenyegetésekkel és ígéretekkel bombázták napokon át, s egy hosszú éjjeli kihallgatáson igent mondott. Éjfél után érkezett haza, de reggelig alig aludt. Kora reggel megjelent a politikai rendőrségen, kezében egy levél, amelyben leírta, hogy jóllehet tegnap éjszaka aláírta a kikényszerített nyilatkozatot, de lelkiismerete nem engedi meg, hogy besúgó legyen, ezért vállalja tettei minden következményét, nem lesz besúgó.

Amikor a szerzőpáros „Az illegitim andragógusképzés megteremtője” című tanulmányát először olvastam, az „andragógia mestere” felvázolt képe csak részben volt elfogadható. Nem csak tanítványként ismerve, hanem egy irodában egymás mellett ülő kollégaként és atyai barátként, naponta találkozva azt tapasztaltam, hogy 1956 után tartózkodott a politikai megnyilatkozásoktól, s 1989 után sem gondolt politikai megtorlásra, számonkérésre. Diákként és oktatóként is láttam, milyen önfegyelemmel és mégis kritikával, fenntartással kezelte a tanszékre helyezett MSZMP-s ejtőernyős tanárokat. Számomra ő a magyar „Franz Pöggeler”. A német tudós *Methoden der Erwachsenenbildung* című könyvét Durkó Mátyásnak dedikálta 1965-ben, amelyet Durkó 1998-ban – a debreceni tanárságot pécsire cseréltem – egy elérékenyült pillanatban nekem ajándékozott.

Való igaz, amit T. Kiss Tamás a kötetünkben írt, Durkó Mátyás is esendő ember volt: mintha tulajdona lett volna az andragógia, s öregségére azt Koltai Dénesre, máskor T. Kiss Tamásra s bizony énram is hagyományozta. De vigyázzunk! A szakalapítót ne 1985-ös agyvérzése utáni magatartásából ítéljük meg, s tudnunk kell, hogy azért létezett az andragógia hőskorában Budapesten Maróti-iskola az ELTE-n, Szombathelyen Berzsényi Dániel Főiskolán a Horváth Margit iskola is – ez utóbbiban a debreceni iskola hatása erőteljes volt.

A szerzők által „illegitim andragógusképzés”-nek nevezett folyamat kialakulását másként értelmezem, s illegitimnek sem tartom. A fentebb megrajzolt Durkó-skicc alapján is látjuk, nem politikus, nemigen bátorodik kikezdeni a szocialista politikai hatalommal, noha annak nem válik elvtelen követőjévé. A rendszerváltás is váratlanul érte. Nem bízott annak végigvihetőségében, nem lelkesedett, de szembe se akart szállni az új világgal, mindkét rendszerben a tudós ember magatartását követte. Persze definícióban és írásainak címeiben igen gyakran előkerül a „szocialista” jelző, de ez a megjelentetés feltétele is volt abban a korban, másrészt Durkó a tanári létében, tudós voltában megbélyegezettnek

érezte magát 1989-ig, utána pedig a korábbi „szocialista kötődése” miatt hitelvesztettnek érezte magát.

Durkó Mátyás Békésen, protestáns családban született, protestáns iskolában, középiskolában tanult, s a Kálvinista Róma egyetemén szerzett diplomát. A protestáns Karácsony Sándor tanítványa volt, a karácsonyi neveléstudomány követője, amelyben az ifjúkorúak és felnőttek nevelése is helyt kapott. A II. világháború befejeződött, az emberek közvetlen fizikai fenyegetettsége megszűnt, polgári demokrácia kialakulásának esélyét látták, s fantasztikus erő szabadult fel az ország szellemi és anyagi újjáépítésére. A debreceni pedagógiai tanszék neves professzora mögött az ország legjobbjai sorakoztak fel, amikor az Országos Szabdművelődési Tanács elnöke lett.

Egyszerű tény, hogy Magyarország keleti felében fél évvel korábban szűntek meg a harcok, mint Dunántúlon, s az Ideiglenes Nemzetgyűlés és kormánya szükségszerűen Debrecenben működött. Igen korán, 1945 novemberében kezdeményezte az Ideiglenes Nemzeti Kormány a felnőttek iskolarendszerű képzésének kialakítását, amelyet a katolikus és református egyházra bízta, s a népi kollégiumi rendszer, a népfőiskolák újjászervezésének gondolata is ekkor született, többek között a kommunisták támogatásával.²⁰² Röviddel ezután a létrehozott felnőttképzési intézményeket, könyvtárakat és „kulturházakat” államosították, s a baloldali hatalom erősödésével a kultúrpolitika a Magyar Kommunista Párt, később a Magyar Dolgozó Pártja kezébe csúszott át. A hazai kommunista mozgalomnak volt ifjúsági és felnőttnevelési stratégiája, sőt intézményei is (pl. a közismert Csili), munkáshonok, de a Szovjetunióból importált kommunista vezetésnek nem voltak kulturális rendszerek létrehozásában, működtetésében tapasztalatai. Miután elhallgattatták, elüldözték, börtönbe zárták vagy kivégezték a fasizmus ellen harcoló magyarországi kommunista vezetőket, szükségük volt a lokális, ideológiát közvetítő rendszerekre. Az 1944–49 közötti öt évben a pártharcok a politikai és gazdasági hatalom körül folytak. A kommunisták felé orientálódó Nemzeti Parasztpárt tagja, Veres Péter író, a konzervatív de antifasiszta Teleki Géza lemondása után a pártok közötti egyensúlyt képviselő Keresztúry Dezső, röviddel utána a kommunisták uszályába sodródott Ortutay Gyula, majd a népi íróból lett kommunista Darvas József került a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium élére. A minisztéri-

umi működés egyre inkább az indoktrináció elveit követve, a MKP és a MDP ideológiáját elfogadva alakította ki kulturális-tömegmozgalmi szervezeteit. Néhány példát említsünk: a cserkész mozgalom zöld nyakkendőjéből kék és vörös nyakkendő lett, s „átideologizálva” átvették a teljes formarendszerét, az iskolai rendszerű felnőttoktatást az állami iskolák mellé rendelték, a korábbi pártok, egyházak, egyletek otthonaiból kultúrothon/kultúrház lett (még az intézmény-megnevezést is átvette az új hatalom), egyleti, egyházi könyvtárakat összevonták, államosították, ugyanígy koncentrálták, hierarchizálták és ellenőrizhetővé tették a tudományos, ismeretterjesztő és művészeti szövetségeket.

Az MKP és az MDP kultúrideológusai hittek a felnőtt ember formálhatóságában, az átnevelésben, kerestek, s a debreceni iskola tudományos pedagógiai ismeretanyagára és a felnőttnevelés pretudományos elméletére támaszkodva találtak olyan komplex nevelélméletet, amely újabb indoktrinációval megfelelt ideológiai célkitűzéseiknek. Durkó Mátyás a debreceni iskola modelljét, módszertanát, elméletét sikerrel adaptálta egy új kor céljaihoz, s egy humanista-polgári elmélet értékeit mentette át a korban lehetséges módon és mértékben. Ne higgyük, hogy Lukács György, Révai József, később Aczél György naiv módon elfogadták a durkói neveléstudományi diszciplínát. Mindhárman és segítő társaik kiválóan felkészült, filozófiai, neveléstudományi, politikai tudással és praxissal felvértezve egyengették, formálták a szocialistává avanszáló neveléstudományt és intézményrendszerét, amelyek más szocialista országokkal összehasonlításban nyitottabb, rugalmasabb, elviselhetőbb volt. Eltűrték, hogy a Durkó iskola kapcsolatot ápoljon a francia Dumazedierrel, a holland van Genttel, a német Pöggelerrel, a jugoszláv Eva Krajnc-cal, a lengyel Mieczyslaw Marczukkal, s a szovjet filozófusok, neveléstudományi szakemberek mellett angol, amerikai, olasz szakemberek írásaihoz is hozzájuthatott. Eltűrték, hogy az Alföld-vitában épp Durkó törje át a szocialista népművelés kordonát, s a szabadművelődéshez közelebb álló köz-művelődés koncepciója érvényesüljön.

Nézetem szerint a felnőttnevelés/andragógia nem rejtőzködött a népművelés vagy a közművelődés elméletében, hanem épp nyíltan jelen volt pártpolitikai támogatással, tanórai rendszerben tanultuk a hatvanas évektől. A tanszék neve nagybetűkkel állt az irodai bejáratok fölött: Felnőttnevelési és Közművelődési Tanszék. Hogy miért nem a budapesti vagy más neveléstudományi intézmények elméleteit

²⁰² Vaskó László: *A köznevelésügy fejlődése a tisztántúli tankerületben (1944–1950)*. Debrecen, 1980:381.

adaptálta, fogadta be a korabeli szocializmus, lehet kutatni, mint ahogy azt is, hogy később formáltak-e más iskolák a szocializmus felnőttnevelés elméletét, tartalmát. Bizonyára igen.

A kötet egyik legizgalmasabb fejezete T. Kiss Tamás „Túlélés, alkalmazkodás vagy/és innováció” című tanulmánya, amely a rendszerváltást megelőző helyzetből kiindulva máig követte a felnőttnevelő/közművelő képzések és szakképzett-ségek elnevezésének és a fogalmak tartalmi átalakulásának folyamatát, a népműveléstől az andragógus tanárképzésig. Pontosan látja a szakmai tartalom változásainak okait, a szakpolitikai döntéshozók bizonytalanságát, megidéri a szakmai tanácskozásokat, az elkeseredett harcokat, a liberális gazdasági piac mechanizmusának átvételét a kultúra, ezen belül a felsőoktatás területén.

Tibori Timea „Az esztétikai befogadás vizsgálata” is bizonyítja a felnőttnevelés jelentős súlypontját a debreceni szakemberképzésben. A hetvenes években mind Európában, mind Magyarországon a tudáselemek felnőttek által történő befogadása, olvasásmegértése, művészeti recepciójuk kutatása nagy támogatást kapott. Itt több, mint harminc éves időtávban felvett adatokat veti össze korunk felnőttjeinek művészeti befogadásával, amely a zene, irodalom és film művészeti területeken romlott, noha az új adatfelvétel már az andragógia tudománnyá válása, a felnőttnevelés elfogadottsága idején történt. Az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozó országok közül mégis Magyarország az, amely „szignifikánsan a legmagasabb OECD-átlaggal egyenértékű szövegértés eredményt produkálta”, ez biztató, mint ahogy az is, hogy a 2009-es PISA vizsgálatban a megértésben leszakadók aránya kisebb mértékben csökkent, a szövegértésben fejlődők aránya nőtt. A magyar kompetenciavizsgálatok régióként nagy eltéréseket mutatnak, a régiós adatok a régiók GDP teljesítményeivel szoros korrelációt mutatnak.²⁰³ Vajon a jövő felnőtt-generációjának művészeti recepciójában is pozitív elmozdulást eredményeznek ezek az adatok?

Reménykedjünk, hogy nem esőáztatta, szélköszörülte, napszitta bomló kultúrkapun lépünk be az új „Kulturális valóságok”-ba, amelyekről a szerzőink a következőekben írnak. „Hajósország”, Pincefalu pozitív mintát adott a szocializmus és a

rendszerváltás utáni időszakokban arra, hogy a magyarországi falvak miként maradhatnak meg, hogyan lehet formálni a népességmegtartó képességet, s kialakítani a képességmegtartó népesség helyi tudását. Ez a falu ma már város, s az is különös abban, hogy dunai sváb magyarok lakják, s olyan lokális termelési tudással, közösségi cselekvési szisztémákkal rendelkeznek, amelyek garantálják a fennmaradásukat. A települési működési modell adaptációja sok magyar lecsúszó falu számára adhat mintát, de a magyar falvak többségének erózióját, elöregedését, a lakosság fogyását csak lassítani, de megállítani objektív okok miatt nem lehet.

A Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Program keretében végzett „Magyar-szlovák összehasonlító komplex képzési program a romák felzárkóztatásáért” című vizsgálat műhelymunkájába is betekinthetünk. A vizsgálatot végző az attitűd és a lokális tér-idő használat kutatására vállalkozott, s a helyi identitás összehasonlító elemzését is elvégezte. Ezt a tanulmányt olvashattuk már a *Kultúra és Közösség* 2009/2-es számában, de itt, a kötet szerves egészében új jelentést kaphat Zemplén – határon inneni és túli – roma népességének növekvő konfliktusokkal teli sorsa. Biztató elmozdulás, hogy Magyarország ma már rendelkezik saját roma-programmal, sőt az EU-s országok számára is mintát adtunk. Tibori Timea következő tanulmánya, a „Tanulótérkép” módszereket és eljárásokat is felvázol arra, hogy a hátrányos helyzetű települések, embercsoportok miként használhatják saját belső erőforrásaikat, milyen hátrányokat lehet leküzdeni.

A világgazdasági válság és saját nemzetspecifikus, régiót jellemző kríziseink a „Kulturális magatartás- és értékváltozások” terén is negatív elmozdulásokat hoztak. A tanulmányban feltárt kulturális magatartás és értékvizsgálatok megállapításaira ráépülnek mára újabb negatívumok.

A tanulmánykötet három angol nyelvű tanulmányt tartalmazó záró fejezete a közösségek újabb determinációit, magyar értelmezését tárja fel, Örkény István prózai műveinek és Bartók Béla zenéjének befogadását vizsgálja, végezetül egy újabb kapun is át kell lépnie az angol nyelvet beszélőnek, a „Zempléni átjáró”²⁰⁴ című kötet – kutatási beszámoló – summázatát olvashatjuk.

A kötet egyes tanulmányai korábbra datálódtak, de azok nem változtatás nélkül kerültek be abba.

203 Péterfi Rita 2011 *PISA-vizsgálat és kompetencia mérés. A magyar diákok szövegértési teljesítménye.* <http://ki.oszk.hu/3k/2011/12/pisa-vizsgalat-es-kompetenciameres-a-magyar-diakok-szovegertesi-teljesitmenye/> 2013. augusztus 29.

204 *Zempléni átjáró. Magyar-szlovák összehasonlító komplex képzési program a romák felzárkóztatásáért.* (Szerk.: Tibori Timea) MTA Szociológiai Kutatóintézet, Belvedere, Budapest-Szeged, 2007.

A szerzők figyelembe vették a tanulmányok tartalmát legtöbbször befolyásoló jelenkori történéseket, másrészt az egyes tanulmányok tartalmi/elméleti átmenetére is törekedtek az újabb fejezetekbe, így homogén, konvergens könyvtartalommal számolhat az olvasó, ha a kötetet kézbe veszi.

Ha valaki vitatkozni akar a magyar kultúrpolitikáról, a magyarországi polgár műveltségéről, a kultúráközvetítésről és a közvetítő szakemberek képzéséről, ne kerülje el ezt a kötetet. Ha politikai

döntéshozók a kérdéskörökben felelős döntéseket akarnak hozni, jó anyaghoz nyúlnak, ha előtte elolvassák T. Kiss Tamás és Tibori Timea könyvét. Remélhetően eljut a kötet nem csak a szakemberekhez, hanem az egyetemi hallgatókhoz is, s valamennyien egy jobban működő, okosan élő, gazdagabb társadalom további jobbításához találnak kapaszkodókat. Átlépi értelmes rendben a kultúrkapukat, s az utolsó kapu titka a verőfényes Kárpát-medence, s gazdag, művelt, elégedett közössége legyen.

